

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра етнології і археології

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Замки, обронні фортеці та монастирі Західної України

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Освітня програма Історія та археологія

Спеціальність 032 Історія та археологія

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Затверджено на засіданні кафедри
Протокол № 6 від “11” грудня 2025 р.

м. Івано-Франківськ – 2025 р.

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Замки, оборонні фортеці та монастирі Західної України
Викладач (-і)	Боян-Гладка С.П.
Контактний телефон викладача	(0342) 59-61-87
E-mail викладача	svitlana.boian-hladka@cnu.edu.ua
Формат дисципліни	Очна/заочна
Обсяг дисципліни	3 кредити ЄКТС, 12 годин лекцій, 18 годин семінарських занять, 60 годин самостійна робота
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pnu.edu.ua
Консультації	Консультації щовівторка після занять з 14.00 до 15.00 в 619.
2. Анотація до навчальної дисципліни	
<p>Навчальна дисципліна “ Замки, оборонні фортеці та монастирі Західної України”є вибірковою і передбачає формування теоретичних знань і практичних навиків з дослідження матеріальної культури українців в руслі сучасних теоретичних підходів історичної науки; ґрунтовне вивчення студентами основних етапів та різноманітних аспектів, її історичних форм та здобутків, матеріальних цінностей, що творились українським народом. Курс присвячений комплексному вивченню оборонної та сакральної архітектури України від княжої доби до XVIII ст. Особлива увага приділяється: фортифікаційним системам різних регіонів; типології замків і фортець; монастирям як оборонним та культурним центрам; взаємозв’язку військової архітектури з політичними процесами; проблемам збереження та музеєфікації пам’яток.</p> <p>Курс поєднує історичний, археологічний, мистецтвознавчий та пам’яткоохоронний підходи.</p>	
3. Мета та цілі навчальної дисципліни	
<p>Мета – сформувати у студентів системне розуміння еволюції оборонної та монастирської архітектури України в контексті політичної історії, військової справи та культурного розвитку.</p> <p>Після завершення курсу студент повинен:</p> <ul style="list-style-type: none"> • знати етапи розвитку фортифікаційної архітектури України; • розуміти регіональні особливості замкового будівництва; • аналізувати джерела (археологічні, писемні, картографічні); • застосовувати типологічний підхід до класифікації укріплень; • оцінювати пам’ятки з позицій культурної спадщини; • презентувати результати індивідуального дослідження. 	

4. Програмні компетентності та результати навчання

Інтегральна компетентність – здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК9. Здатність бути критичним і самокритичним.

Спеціальні компетентності:

СК1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

СК9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

СК10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

Програмні результати навчання

ПРН4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

ПРН5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.

ПРН13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

5. Організація навчання

Обсяг навчальної дисципліни

Вид заняття	Загальна кількість годин
лекції	12
семінарські заняття	18
самостійна робота	60

Ознаки навчальної дисципліни

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий
7-й семестр	032 «Історія та археологія»	4-й курс	вибірковий

Тематика навчальної дисципліни

№	Тема	Результати навчання	Кількість годин			Завдання
			лекції	семінари	самостійна робота	
1.	Предмет, завдання і джерела курсу «Замки, оборонні фортеці та монастирі Західної України». Фортифікація як історичне явище – поняття «замок», «фортеця», «городище» — європейські впливи.	Розуміти суть предмету і завдання курсу; вивчити джерела матеріальної культури населення Карпат (писемні, речові, фотодокументи, відеоматеріали, усні (матеріали польових досліджень); дослідити історіографічну базу. Поняття «городище», «замок», «фортеця», «цитадель». Типологія оборонних споруд. Європейські фортифікаційні традиції (романська, готична, бастионна система). Військова архітектура як показник державності.	2		6	Тести, контрольні запитання, завдання для індивідуальної роботи, завдання для самостійної роботи.
2	Джерела дослідження курсу	Археологічні джерела. Писемні згадки у літописах. Картографія та гравюри XVI–XVIII ст. Сучасні методи дослідження (археологія, аерофотозйомка, GIS). Аналіз літописної згадки про укріплення. Робота з планом фортеці.	2	2	6	Тести, контрольні запитання, завдання для індивідуальної роботи, завдання для самостійної роботи.
3	Давньоруські городища Галича і Волині	Структура міста: дитинець, окольний град, посад. Фортифікації Київської Русі. Матеріали археологічних розкопок. Укріплення Волині. Городища Галицької землі.	2	2	8	Тести, контрольні запитання, завдання для індивідуальної роботи, завдання для самостійної роботи.
4	Центри Галицько-Волинської держави	Укріплення Галича. Волинські оборонні центри. Трансформація укріплень у XIII–XIV ст. Дискусія: вплив монгольської навали на фортифікацію.	2	2	8	Тести, контрольні запитання, завдання для індивідуальної роботи, завдання для самостійної роботи.

5	Замкова архітектура XIV–XVII ст. Литовсько-польська доба.	Перехід до мурованих укріплень. Готичні та ренесансні замки.	2	2	8	Тести, контрольні запитання, завдання для індивідуальної роботи, завдання для самостійної роботи.
6	Подільська оборонна система	Кам'янець-Подільська фортеця Хотинська фортеця Стратегічне значення Поділля. Османський вплив на перебудову укріплень.	2	2	8	Тести, контрольні запитання, завдання для індивідуальної роботи, завдання для самостійної роботи.
7	Замки Галичини та Волині	Олеський замок Підгорецький замок Збараський замок Замок як резиденція магната. Фортифікація і репрезентація влади.		2	8	Тести, контрольні запитання, завдання для індивідуальної роботи, завдання для самостійної роботи.
8	Закарпаття і Карпатський регіон	Замки транскарпатських шляхів. Гірська фортифікація. Митні та оборонні функції		2	8	Тести, контрольні запитання, завдання для індивідуальної роботи, завдання для самостійної роботи.
9	Монастирі Волині і Поділля	Почаївська лавра Межиріцький монастир Поєднання сакральної та оборонної функції. Конфесійний чинник у розвитку укріплень.		2		Завдання для індивідуальної роботи
10.	Занепад і спадщина XVIII–XIX ст.	Втрата оборонної функції. Перетворення замків на палаци або руїни.		2		
Всього			12	18	60	

6. Система оцінювання навчальної дисципліни

Накопичування балів під час вивчення дисципліни

Види навчальної роботи

Максимальна кількість балів

Лекція (контрольне тестове опитування)	20
Семінарське заняття	50
Самостійна робота (проходження онлайн курсу з тематики дисципліни)	10
Індивідуальне завдання (Захист підсумкового проєкту)	20
Максимальна кількість балів	100
Загальна система оцінювання навчальної дисципліни	<p>Підсумковий контроль рівня знань та успішності здобувачів відбувається у формі заліку. Підсумковий бал складається з суми підсумкового балу за семінарські заняття (максимально 50 балів), балу за контрольне тестове опитування лекційного матеріалу (максимально 20 балів), самостійна робота (усний захист монографії студентом) (10 балів) і балу за індивідуальну роботу (підсумковий проєкт) (максимально 20 балів) та в сукупності становить максимально 100 балів</p>
Вимоги до письмової роботи	<p>Написання письмової тестової контрольної роботи є обов'язковим для виставлення підсумкової оцінки. У випадку, якщо здобувач не написав контрольну роботу, він вважається таким, що не виконав усіх видів робіт, що передбачаються навчальним планом за семестр з дисципліни. Контрольна робота включає: 50 тестових питань (по 0,4 бали за кожне питання).</p>
Семінарські заняття	<p>У ході поточного контролю здійснюється усне та письмове опитування з тем, передбачених для семінарських занять. Також здійснюється контроль самостійної роботи відповідно до визначеної тематики.</p> <p>Оцінювання знань та науково-пошукової роботи здобувачів на семінарських заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою. На семінарському занятті діє такий принцип оцінювання:</p> <p>«відмінно» – здобувач освіти міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;</p> <p>«добре» – здобувач освіти добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного матеріалу;</p> <p>«задовільно» – здобувач освіти в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;</p> <p>«незадовільно» – здобувач освіти не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.</p>

<p>Самостійна робота та індивідуальне завдання</p>	<p>Самостійна робота здобувача є основним видом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час. Метою самостійної роботи є вдосконалення навичок і вміння працювати з науковою літературою та джерелами. Для засвоєння самостійно опрацьованого матеріалу передбачено усний захист історіографічного джерела із рекомендованої літератури курсу (на вибір студента).</p> <p>Індивідуальне завдання – підготовка проєктів (презентацій) на одну із запропонованих тем.</p> <p><u>ПЕРЕЛІК ТЕМ ДЛЯ ПРОЄКТУ</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Фортифікаційна система Кам'янець-Подільська фортеця: етапи перебудови та військово-значення. 2. Історія оборони та реконструкції Хотинської фортеці. 3. Архітектурна еволюція Олеського замку. 4. Репрезентативна функція Підгорецького замку у XVII ст. 5. Замок і воєнні кампанії XVII ст.: приклад Збараський замок. 6. Укріплення Луцького замку у контексті литовської державності. 7. Оборонні мури Києво-Печерська лавра як елемент сакральної фортифікації. 8. Архітектурно-оборонний комплекс Почаївської лаври. 9. Оборонна функція Межиріцького монастир. 10. Замки Закарпаття: порівняльний аналіз (Мукачеве, Ужгород). 11. Дерев'яно-земляні укріплення княжої доби та муровані замки XIV–XV ст. 12. Подільська та волинська фортифікаційні системи: спільне й відмінне. 13. Бастіонна система в Україні та Західній Європі. 14. Замок як резиденція магната і як оборонна споруда. 15. Монастир-фортеця як феномен української історії. 16. Замки України у війнах Хмельниччини. 17. Османський вплив на перебудову фортець Поділля. 18. Роль замків у системі прикордонної оборони Речі Посполитої. 19. Козацькі фортеці та їхня відмінність від західноєвропейських бастіонів. 20. Фортифікація як елемент формування державності. 21. Археологічні дослідження давньоруських городищ. 22. Літописні згадки про укріплені міста. 23. Картографія замків XVI–XVIII ст. як історичне джерело. 24. Проблеми реконструкції втрачених фортець. 25. Використання GIS-технологій у дослідженні оборонних споруд. 26. Сучасні проблеми збереження замків України. 27. Музеїфікація замкових комплексів. 28. Туристичний потенціал оборонної спадщини. 29. Реставрація: науковість чи комерціалізація?

	30. Замки України в умовах воєнних загроз ХХІ ст. 31. Порівняльна інфографіка еволюції фортифікації.
Умови допуску до підсумкового контролю	Форма і терміни семестрового контролю визначаються навчальним планом. Здобувач (ка) допускається до підсумкового контролю за умови відпрацювання усіх «заборгованостей» і виконання усіх видів робіт, набору 50 і більше балів.
Підсумковий контроль	Форма підсумкового контролю – залік . Семестровий підсумковий контроль проводиться у формі заліку. Для того, щоб отримати залік, необхідно виконати всі види роботи не менше 50 балів. Підсумковий бал складається з суми за семінарське заняття (максимально 50 балів), тестова контрольна робота (максимально 20 балів), самостійна робота (усний захист монографії студентом) (10 балів) і індивідуальна робота (підсумковий проект) (максимум 20 балів). У сумі становить 100 балів.

7. Політика навчальної дисципліни

Письмові роботи:

Тестова контрольна письмова робота виконується студентами на 6 лекційному занятті.

Академічна доброчесність:

Як викладач, так і студент, повинні дотримуватися «Положення про запобігання академічному плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі здобувачів освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Кодексу честі ПНУ <https://pnu.edu.ua/polozhennia-pro-zapobihannia-plahiatu/>

У випадку запозичених робіт, відсутності посилань на використані джерела, випадків плагіату, виявів академічної недоброчесності (списування) викладач виставляє негативну оцінку та пропонує студентові повторно виконати необхідний вид роботи.

Відвідування занять:

Відвідування занять та активна участь у роботі семінарів є обов'язковою умовою. Участь у семінарських заняттях може проходити у таких формах: виступ, опонування, рецензія, участь у дискусії тощо.

Політика курсу передбачає прездачу усіх невиконаних завдань в силу запізнь на заняття або пропущених пар без поважних причин. За умови відсутності на лекції чи семінарському занятті, отримання негативної оцінки або ж невчасного виконання індивідуальної роботи визначений день для відпрацювання пропущених аудиторних занять, негативних оцінок та задачі індивідуальних робіт – вівторок, 14.00 год. – 15.00 год.

Пропущене заняття студент може «відпрацювати» у формі, визначеній викладачем та кафедрою. Як правило «відпрацювання» проходить в усній формі, вирішенні тестових завдань тощо. Студент, в якого наявний пропуск без поважних причин, відпрацьовує заняття і оцінюються на нижчу оцінку (- 50% від відповідної кількості балів), проте студент не обмежений у досягненні конкретного балу і завжди може його отримати за допомогою отримання додаткових завдань.

Обов'язковим для отримання позитивної оцінки є відвідування більш 50% занять та виконання самостійної роботи. Пропуски практичних занять відпрацьовуються наступним чином: опрацювання теми, а також виконання завдання із теми.

Невідповідна поведінка студентом під час заняття розглядається і вважається підставою для зниження оцінки студента та направлення звернення до куратора академічної групи.

Студент може отримати додаткові бали згідно «Положення про порядок організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти ДВНЗ «Прикарпатського

національного університету ім. Василя Стефаника ” (введено в дію наказом ректора №799 від 26.11.2019 р.; із внесеними змінами наказом № 212 від 06.04.2021 р.) https://nmv.pnu.edu.ua/wpcontent/uploads/sites/118/2021/04/isinuvannia_nove2.pdf.

Під час занять дозволяється користування мобільним телефоном виключно для навчальних цілей.

Неформальна освіта: Можливість зарахування результатів неформальної освіти регламентується «Положенням про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти, в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» (введено в дію наказом ректора № 672 від 24.11.2022 р.) <https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2022/11/neformalna-osvita.pdf>

8. Рекомендована література

Основна література:

1. Вечерський В. Фортеці й замки України. – Київ, 2011.
2. Івченко А. С., Пархоменко О. А. Україна. Фортеці, замки, палаци. – Київ: Картографія, 2009.
3. Лесик О. В. Замки та монастирі України. – Львів: Світ, 1993.
4. Мацюк О. Я. Замки і фортеці Західної України – Львів: Центр Європи, 2005.
5. Прибєга Л. Замки та фортеці. – Київ: Мистецтво, 2007.
6. Пустиннікова І. С., Безпалова Н. Ю. Середньовічні замки Європи. – Харків: «Мікко Сервіс».
7. Пустиннікова І. С. Україна. 101 стародавній замок. – Харків: «Веста», 2009.
8. Пшик В. Укріплені міста, замки, оборонні двори та інкастельовані сакральні споруди Львівщини XIII – XVIII ст. (Каталог-інформатор). – Львів: Товариство прихильників фортець та палаців, Карпатська фундація, 2008.
9. Рутинський М. Й. Замковий туризм в Україні. Географія пам'яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження: Навчальний посібник. – Київ, 2007.
10. Трубочанінов С. Країна замків і фортець. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2007.

Додаткова література:

1. Вовк Х. К. Студії з української етнографії та антропології. Київ, 1995.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис. Київ, 1991. Т. 1-2.
3. Гузій Р. З народної танатології: карпатознавчі розсліди. Львів, 2007.
4. Головацький Іван. Віхи української історії. Львів, 2006. – С.46-47
5. Етногенез та етнічна історія українських Карпат: у 4 т. Т.1-2. Львів, 1999.
6. Лемківщина: Історико-етнографічне дослідження. У 2 т. Львів, 1999. 2002. Т. 2: Духовна культура.
7. Пономарьов А. П., Артюх Л. Ф., Косміна Т. В. та ін. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник. Київ, 1993.
8. Українці: історико-етнографічна монографія. У 2 кн. Опішне, 1999.
9. Шухевич В. Гуцульщина. Львов, 1899 – 1908. Т. 1 – 5
10. Ukraine and Ukrainians throughout the world [Text]: a demographic and sociological guide to the homeland and its diaspora / ed. L. Pawliczko. - Toronto[etc.]: University of Toronto press, 1994. - XXXIII, 508 p.

Електронні ресурси

1. Архітектурні та природні пам'ятки України: Замки та фортеці. URL: <http://ukraine.kingdom.kiev.ua/reestr/castles.php>
2. Замки та фортеці України URL: https://ozi.pp.ua/zamky-fortetsi-ukrajiny_5600
3. Замки та храми України URL: <https://castles.com.ua/index.htm>
4. Національний заповідник Замки Тернопілля. URL: <https://zamky.te.ua>